

Beszámolók ◦ Szemlék ◦ Közlemények

TÁJÉKOZTATÁSI MUNKA ÁLTALÁBAN

A tudományos és műszaki tájékoztatás használatára és használóira vonatkozó új kutatási irányok az Egyesült Államokban

A tudományos és műszaki tájékoztatás (Scientific and Technical Information) irányításában és használatában *alapvető változásokat okozott néhány új irányzat*: így a társadalmilag fontos kutatási és fejlesztési tevékenység fokozott szerepe; az információ fejlesztése; az új tudományos és műszaki tájékoztatási rendszerek és szolgáltatások szaporodása; az információ túlterheltség; a megnövekvő információkezelési költségek.

A problémák megoldása érdekében az *Országos Tudományos Alap (National Science Foundation, NSF)* keretében működő *Tudományos Információs Szolgáltatás Hivatala (Office of Science Information Service, OSIS)* olyan tervet dolgozott ki, amely meghatározza a tájékoztatás használatára, ill. használóira vonatkozó *legfontosabb kutatási irányokat*:

- a piac felosztása;
- a tudományos és műszaki tájékoztatási rendszerek és szolgáltatások további piackutatási szempontjai;
- a tudományos és műszaki tájékoztatási rendszerek jelentősége fontos társadalmi problémákban;
- a szerzői jogvédelem hatása a tudományos és műszaki tájékoztatási rendszerre;
- az adatbázisok közelítése a társadalmi problémákhoz;
- a használókra vonatkozó információk alkalmazása a tájékoztatási rendszerek és szolgáltatások tervezésében;
- a tájékoztatási rendszerek és szolgáltatások hatásának vizsgálata;
- a létező vagy lehetséges közvetítők (a hagyományosokon kívül);
- gazdasági elemzési módszerek alkalmazása a tudományos és műszaki tájékoztatás területén;

a használók hatása a tájékoztatási rendszerek és szolgáltatások irányítására.

A legmagasabb szintű *prioritásban a piackutatás jellegű kutatások részesülnek*, ezen belül is a piac felosztására vonatkozóak. E kiemelés mögött az rejlik, hogy a tudományos és tájékoztatási rendszerek és szolgáltatások irányítóinak tevékenységét korábban a használókról kialakított hibás kép vezette. Elképzelések szerint az idevágó *kutatások eredményei négy réteg számára bizonyulhatnak hasznosnak*:

a tudományos és műszaki tájékoztatás használóit tanulmányozó *kutatóknak* (új kutatások indítása);

a tudományos és műszaki tájékoztatási rendszerek és szolgáltatások *tervezőinek* (kutatási eredmények alkalmazása);

a tudományos és műszaki tájékoztatási rendszerek és szolgáltatások *irányítóinak* (beruházások előtti és utáni vizsgálatok);

a tudományos és műszaki tájékoztatási rendszerek és szolgáltatások *használóinak* (saját véleményeik feltárása).

A terv célja nemcsak a kívánatos kutatások előzetes „étlapjának” elkészítése, hanem e program használhatóságának kipróbálása is volt. Ennek érdekében három jeles szakembert (P. ATHERTON, Th. MELNECHUK és W. PAISLEY) kértek fel arra, hogy *öt részterületre állítsanak össze kutatási tervet*, ezen belül kitérve a következő szempontokra:

- a) speciális kutatási problémák megfogalmazása;
- b) kipróbálható hipotézisek felállítása;
- c) szakirodalom és más információs források;
- d) megfelelő kutatási módszerek ajánlása;
- e) a felmerülő időigény és a szükséges anyagi háttér;
- f) a kutatás lehetséges hasznosítása.

Alábbiakban röviden ismertetjük az öt szakterületet és a javasolt kutatási program vázlatát.

1. A tudományos és műszaki tájékoztatási rendszerek és szolgáltatások használoinak oktatása

a) A használat módja és az ehhez szükséges képzés; finanszírozási kérdések; jelenlegi módszerek javítása.

b) Hiányoznak a széleskörűen alkalmazott formális oktatási módszerek; külön e célra készített kézikönyvek-re, on-line képzési formákra és szemináriumokra volna szükség; az oktatási intézmények, szakmai egyesületek, állami és ipari szervek biztosíthatnák a szükséges feltételeket; *korszerű oktatástechnikai módszerek javíthatnák a jelenlegi gyakorlat színvonalát.*

c) Publikált tapasztalatok, meglévő kézikönyvek és képzési programok.

d) Felmérések, tartalomelemzés, költség-vizsgálatok, kísérleti eljárások kipróbálása, hatékonyság-elemzés.

e) *Összköltség 275 ezer dollár körül, időtartam: 3–4 év.*

f) *A kutatás hozzájárulhat a tájékoztatási rendszerek és szolgáltatások hasznosításának javításához, a használók oktatási módszereinek tökéletesítéséhez, világszerte terjeszthető oktatástechnikai módszerek kialakításához.*

2. A tudományos és műszaki tájékoztatás jelentősége fontos társadalmi problémák területén

a) A tudományos és műszaki tájékoztatás kapcsolata az adatok és információk más osztályaival; a politikai alkalmazhatóság szerepe a tájékoztatás előállításában; különböző szakterületek tájékoztatási rendszereinek kapcsolatai; használói stratégiák sürgető társadalmi problémákra releváns információk keresésében.

b) Jó példa a tájékoztatás integrálására másfajta adat- és információs rendszerekkel: az atomenergetikai tudományos és műszaki tájékoztatás, amelynek célra orientált rendszerei és szolgáltatásai hasznosabbak, mint a témára orientáltak; *a tájékoztatás előállítóinak lényegesen nagyobb szerepük lehetne a sürgető társadalmi problémákhoz való kapcsolódásban.*

c) Beszámoló és jelentések.

d) Interjúk, esettanulmányok és szakirodalmi elemzések.

e) *Időtartam 2 év, 165 ezer dollár körüli összköltség;*

f) *A kutatás iránymutatást adhatna azoknak, akik társadalmi problémák információs szolgáltatásainak tervezésével és működtetésével foglalkoznak; fokozhatja a tudományos és műszaki tájékoztatás integráltságát bizonyos területeken; hozzájárulhat a jelenleginél racionálisabb fejlesztéshez.*

3. Létező vagy lehetséges közvetítők (a hagyományosokon kívül)

A tudományos és műszaki tájékoztatás használói és előállítói közötti nem-hagyományos közvetítők elemzésekor célszerű megkülönböztetni az előállítókhöz (kutatók, konferenciák résztvevői, szakirodalmi szerzők, használók), a más hivatásos használókhoz (jogászok, újságírók stb.) és a laikusokhoz (előadások látogatói, betegek, gyerekek stb.) kapcsolódó közvetítőket.

Az előállítókkal („információtermelőkkel”) kapcsolatos, kutatásra érdemes problémák pl.: leendő kutatók megismertetése a szakirodalom vagy népszerűsítő irodalom írásának módszereivel; ösztöndíjas vagy más módon dotált kutatások támogatóinak gondoskodása a kutatás információs háttéréről; milyen módon és formában közvetíthetők az információk a folyó kutatások vezetőihez ill. a folyó kutatásokról más érdeklődőknek; melyek a konferencia-rendezéssel kapcsolatos, igen fontos és sehol sem publikált tudnivalók; folyóiratcikkek rézümjének előzetes közlésével kapcsolatos tapasztalatok, címadás technikája, a terminológia gyorsütemű és állandó bővüléséből származó problémák leküzdésének lehetőségei, a szakirodalom indexelésével összefüggő kérdések; használók információhasználati oktatása.

A más hivatásos használókkal kapcsolatos közvetítési problémák közül kutatható volna: törvényhozók információs ellátása; bírósági gyakorlathoz szükséges (jogi, viselkedéstudományi, biológiai stb.) információk; a közvélemény-formálás és információterjesztés során kulcszerepet játszó újságírók tájékoztatása (főként a televízió műsoraihoz). A laikus használókhoz kapcsolódó közvetítési problémák: amatőr szakmai csoportok (jellegük, fejlődésük és informálásuk); a beteg beleegyezését igénylő operációk előtt a beteg tájékoztatása; a gyerekek tudományos és műszaki ismereteinek kialakítása.

4. A használókra vonatkozó információk alkalmazása a tudományos és műszaki tájékoztatási rendszerek és szolgáltatások tervezésében

a) Ha a használót individuális „*információfeldolgozó rendszernek*” tekintjük, kérdés, hogy e rendszer érzékelő, felfogó és reagáló alrendszerei *milyen paraméterekkel rendelkeznek és ezek hogyan befolyásolják a tájékoztatási rendszerek és szolgáltatások tervezését, szerkezetét.* Kérdés továbbá, hogy az információkeresés során melyek az említett alrendszerek és a tudományos és műszaki tájékoztatás kapcsolatának kritikus pontjai.

b) Nagysebességű display mellett az érzékelő alrendszer bizonyos tudományos és műszaki tájékoztatási tartalmakat több ezer bit/perc sebességgel képes apperceptálni: a tájékoztatás struktúrájának a felfogó alrendszerhez igazítása az információk hasznosítási lehetőségeit

növelné, a reagáló alrendszer igényeinek figyelembevételére a tudományos és műszaki tájékoztatási szolgáltatások igénybevételét fokozná.

- c) Pszichológiai és informatikai szakirodalom.
- d) Kísérletek és más ismert pszichológiai eljárások.
- e) Összköltség 165 ezer dollár körül várható.
- f) A kutatási eredmények alapján olyan rendszerek és szolgáltatások fejleszthetők ki, amelyek nem követik, hanem megelőzik a használói igényeket.

5. A használókra vonatkozó információk alkalmazása a tudományos és műszaki tájékoztatási rendszerek és szolgáltatások irányításában

a) A tudományos és műszaki tájékoztatási rendszerek és szolgáltatások irányításának kapcsolódása a használati szokásokhoz; hogyan befolyásolják a használat, a fejlesztés és fenntartás arányát, új típusú szolgáltatások megindítását, hogyan szerezhetők be a használókra vonatkozó szükséges információk.

b) A tudományos és műszaki tájékoztatási rendszerek irányításával kapcsolatban a használók álláspontja a nagyfokú érdeklődéstől (szolgáltatások tartalma és formája) a közömbösséig (belső management-problémák) terjed; új szolgáltatások indításakor a használatnak nem a fő trendjei, hanem eltérései adhatnak értékes jelzéseket.

- c) Pszichológiai és informatikai szakirodalom.
- d) Használati (mennyiségi) adatok és kérdőíves interjúk mellett jól irányított rendszerek korábbi döntéseinek elemzése.
- e) Várhatóan 100 ezer dollár alatt.
- f) Eredményként egyszerű, használó-figyelő módszerek kialakítása várható, amelyek bizonyos irányítási döntések meghozatalát készítik elő.

* * *

Az NSF és az OSIS két további kiemelt kutatási témához dolgozott ki irányelveket:

A TÁJÉKOZTATÁS GAZDASÁGOSSÁGA

E kutatási program célja a tudományos kommunikáció és a technológia javítása. Fontosabb részterületei: az ellátás – igény és a költség-hatékonyság kapcsolatok elemzése a tudományos és műszaki tájékoztatási szolgáltatásoknál, e szolgáltatások piacainak vizsgálata és szimulációs modellek kialakítása.

Az információátvitel gazdasági alapjai eddig kevéssé voltak ismertek. Éppen ezért a program olyan kutatásokat szorgalmaz, amelyek az irányításhoz szükséges adatokat és koncepciókat biztosítják, kitérve az alkalmazhatósági lehetőségekre, új piacok feltárására, új piackutatási

és árkialakítási stratégiákra, új működési folyamatokra stb.

A kutatás szempontjából a tudományos és műszaki kommunikáció körébe tartozónak tekintendők a primer és szekunder szakirodalmi dokumentumok, könyvtári és visszakereső szolgáltatások, hálózatok, az SDI rendszerek, adatszolgáltatások, akár a nyilvános, akár a magán szektorban.

Maga a kutatási program négy fő területre oszlik:

a) tudományos és műszaki tájékoztatás helyzete (mennyiségi és minőségi leírás, döntéselőkészítő adatok gyűjtése, szimulációs modellek kialakítása, új szolgáltatási és új piac-lehetőségek meghatározása);

b) tudományos és műszaki tájékoztatási szolgáltatások költségei és hatékonysága (fogalmak és kutatási módszerek kialakítása ill. tisztázása, mérési eszközök kifejlesztése, a tájékoztatás hatásának elemzése);

c) az ellátás és az igények viszonya (adatok gyűjtése, árak rugalmassága, piacfelosztás, termelési függvények); szimulációs módszerek.

A HASZNÁLÓK TÁMOGATÁSA

A program célja a tudományos és műszaki tájékoztatás használhatóságának fokozása, használóra orientált információs termékek előállítására. A szolgáltatások olyan újításait és vállalkozásait szorgalmazná, amelyek jobb szolgáltatásokhoz vezethetnek. A kutatás keretében kísérletekre, elméleti elemzésekre, demonstrációkra kerülne sor, elsősorban managerek ill. felhasználói csoportok számára. Ennek megfelelően a kutatás támogatása függ annak alkalmazott jellegétől, alkalmazhatóságától.

A kutatási program fő területei:

a) alapvető tervezés (irányítási, működési, döntési és hosszú távú tervezési problémákhoz; igények és lehetőségek vizsgálata; problémafeltárás, befolyásoló tényezők meghatározása, műszaki és gazdasági lehetőségek);

b) tervezés és fejlesztés (konkrét újítások a szervezés, irányítás, tudományos kommunikáció technológiájában; marketing; használati motivációk vizsgálata);

c) működési kísérletek és demonstrációk (gazdasági, viselkedési és információs változók kapcsolatai; korábbi kutatások hipotéziseinek kipróbálása; biztató újítások bemutatása);

d) szétszórás és alkalmazás (használhatónak és hatékonynak bizonyult újítások elterjesztése, képzés, publikáció és más kommunikációs módszerek révén).

Természetesen mindkét programban a kiemelt részterületeken kívül eső fontos kutatások is kaphatnak központi támogatást.

[Information News and Sources, 7. köt. 3. sz. 1975. p. 67–76; 4. sz. p. 100–102, 105.]

(Sárdy Péter)